KONFLIKT POLSKO—ROSYJSKI W ŚWIETLE DOKUMENTÓW

Z dniem 4 stycznia 1944 roku — wobec przejścia wojsk sowieckich na terytorium Państwa Polskiego — konflikt polsko-rosyjski wszedł w nową fazę. Poniżej podajemy zestawienie dokumentów tyczących się rozwoju tego konfliktu za okres 4 stycznia — 1 luty 1944 rok.

NOTA RZĄDU POLSKIEGO DO PAŃSTW SPRZYMIERZONYCH (5.I.1944 r.)

W dniu 5 stycznia Rząd Polski przesłał wszystkim rządom sojuszniczym, z którymi utrzymuje stosunki dyplomatyczne, następujące oświadczenie, uchwalone na posiedzeniu Rady Ministrów w dniu 4 stycznia:

„W zwycięskiej walce z niemieckim najeźdźcą wojska sowieckie przekroczyły — jak brzmią doniesienia — granicę Polski. Fakt ten dowodzi dalszego załamania się oporu Niemców i zapowiada ich nieuchronną katastrofę wojenną, co naród Polski napełnia nadzieją bliskiego wyzwolenia.

Naród polski pierwszy stawił czoło nawale niemieckiej i od czterech przeszło lat, pomimo bezprzykładnych ofiar i cierpień, zmaga się bezustannie z przemocą, nie wydawszy z pośród siebie Quislinga i odrzucając wszelki kompromis i współpracę z najeźdźcą. W swych rozlicznych działaniach polski ruch podziemny uderzał przede wszystkim w najczulsze punkty niemieckie, uprawiał sabotaż we wszelkiej postaci i karał śmiercią najbardziej występne jednostki administracji okupanta.

Polskie siły zbrojne, dwukrotnie odbudowane poza krajem, bez przerwy walczą w powietrzu, na morzu i lądzie u boku naszych sojuszników. Nie było frontu, na którymby krew polska nie zmieszała się z krwią innych obrońców wolności, nie było kraju na świecie, w którymby Polacy nie współdziałali w służbie wspólnej sprawy. Ma zatem naród polski prawo oczekiwać pełnej sprawiedliwości i zadośćuczynienia z chwilą wyzwolenia z pod okupacji wroga.

Jak najprędsze przywrócenie suwerenności władzy państwowej polskiej nad uwalnianymi ziemiami Rzeczypospolitej i zabezpieczenie życia i mienia jej obywateli są nieodzownym tej sprawiedliwości warunkiem. Rząd Polski, jako jedyny i prawowity przez Kraj i Polaków na obczyźnie oraz przez rządy sprzymierzone i wolne uznawany w pełni wyraziciel Narodu Polskiego, świadom wkładu narodu w wojnę i odpowiedzialny za jego dalsze losy, stwierdza niezniszczalne prawa Polski do niepodległości, uświęcone we wspólnych wszystkim narodom zjednoczonym hasłach Karty Atlantyckiej i w obowiązujących traktatach międzynarodowych. Postanowienia tych traktatów, będące wyrazem nie przewagi jakiejś strony i krzywdy drugiej, lecz dobrowolnej zgody kontrahentów drogą faktów dokonanych zmienione być nie mogą.

Swym postępowaniem w ciągu tej wojny naród polski wykazał, że rozwiązań narzuconych siłą nie uznał i nie uzna. Rząd Polski oczekuje, że Związek Sowiecki, podzielając jego pogląd na potrzebę przyszłych przyjaznych stosunków pomiędzy obu państwami w interesie pokoju i w celu zabezpieczenia się przed odwetem niemieckim uszanuje prawa i interesy Rzeczypospolitej i jej obywateli.

W tym przeświadczeniu Rząd Polski w instrukcjach dla podziemnych władz krajowych z dnia 27 października 1943 r. polecił im dalszy nieprzerwany opór i wzmożenie walki przeciw okupantowi niemieckiemu i unikanie konfliktów z wojskami sowieckimi, które wkroczą do Polski w boju z Niemcami oraz nawiązanie współdziałania z dowództwami sowieckimi w wypadku wznowienia stosunków polsko-sowieckich. O ile porozumienie polsko-sowieckie, co do którego rząd polski objawiał gotowość byłoby poprzedziło fakt przekroczenia granicy polskiej przez wojska sowieckie, byłoby ono dało Padziemnej Armii Krajowej możność uwzględnienia z władzami wojskowymi sowieckimi swej akcji przeciw okupantowi niemieckiemu.

Rząd polski nadal uważa tego rodzaju porozumienie za wysoce pożądane. W tej przełomowej chwili, której znaczenie dla przebiegu wojny i następstw w Europie jest oczywiste dla wszystkich, Rząd Polski składa niniejsze oświadczenie, ufny w ostateczne zwycięstwo i triumf sprawiedliwych zasad, których bronią zjednoczone narody".

DEKLARACJA RZĄDU SOWIECKIEGO
(11.I.1944 r.)

Dn. 11.I.1944 r. agencja sowiecka TASS ogłosiła deklarację rządu sowieckiego na temat stosunków polsko-sowieckich.

„Dnia 5 stycznia br. opublikowana została w Londynie deklaracja rządu polskiego na temat stosunków polsko-sowieckich, zawierająca kilka mylnych twierdzeń, m. in. mylne twierdzenie, dotyczące granicy polsko-sowieckiej. Jak wiadomo konstytucja sowiecka ustaliła granicę polsko-sowiecką zgodnie z pragnieniami ludności zachodniej Ukrainy i zachodniej Białorusi, wyrażonymi w plebiscycie, przeprowadzonym na szerokich zasadach demokratycznych w roku 1939. Terytorium zachodniej Ukrainy, zamieszkałe w przeważającej większości przez Ukraińców, włączone zostało do sowieckiej Ukrainy, a terytorium zachodniej Białorusi, zamieszkałe w przeważającej większości przez Białorusinów, zostało włączone do sowieckiej Białorusi. W ten sposób wyrównana została niesprawiedliwość, wyrządzona traktatem ryskim z roku 1921, narzuconym Związkowi Sowieckiemu jeśli chodzi o Ukraińców, zamieszkujących zachodnią Ukrainę i Białorusinów, zamieszkujących zachodnią Białoruś. Przywrócenie zachodniej Ukrainy i zachodniej Białorusi do Związku Sowieckiego nie tylko nie naruszyło interesów Polski, lecz przeciwnie stworzyło solidne podstawy do silnej i trwałej przyjaźni między narodem polskim i sąsiadującymi ukraińskim, białoruskim i rosyjskim. Rząd sowiecki oświadczał się niejednokrotnie za przywróceniem silnej i niepodległej Polski i za przyjaźnią z Polską. Rząd sowiecki oświadcza ponownie, że dąży do ustalenia trwałych i przyjaznych stosunków między Polską i Związkiem Socjalistycznych Republik Rad, a jeśli naród Polski pragnąłby tego, opartych na przymierzu wzajemnej pomocy przeciw Niemcom. Przystąpienie Polski do traktatu sowiecko-czechosłowackiego mogłoby przyczynić się do zrealizowania tego celu. Powodzenia wojsk sowieckich z każdym dniem przyśpieszają chwilę wyzwolenia okupowanych terytoriów Związku Sowieckiego. Zwycięska akcja naszych sił zbrojnych oraz operacje, przeprowadzane przez naszych sojuszników, prowadzą do załamania się niemieckiej machiny wojennej i wyzwolenia Polski oraz innych krajów okupowanych. Związek Patriotów Polskich w Rosji Sowieckiej oraz polskie korpusy wojskowe przez ten Związek utworzone, które operują na froncie ramię przy ramieniu z oddziałami czerwonej armii, biorą już udział w walce o wyzwolenie. Obecnie otwiera się sposobność odbudowy Polski jako silnego i niepodległego państwa, ale Polska nie może się odbudować przez okupację terytorium Białorusi i Ukrainy, a jedynie przez objęcie w posiadanie odwiecznych ziem polskich zabranych przez Niemców. Jedynie tą drogą może nastąpić nawiązanie przyjaznych stosunków między narodem polskim a białoruskim, ukraińskim i rosyjskim. Wschodnia granica Polski może być ustalona przez umowę ze Związkiem Sowieckim. Rząd sowiecki nie uważa bynajmniej granicy z roku 1939 za niepodlegającą zmianie. Granica ta może być zmieniona na korzyść Polski w ten sposób, żeby okręgi, w których przeważa ludność polska, zostały oddane państwu polskiemu. W tym wypadku granica sowiecko-polska biegłaby mniej więcej wzdłuż t. zw. linii Curzona, przyjętej w roku 1919 przez najwyższą radę mocarstw sprzymierzonych. Linia ta przewiduje przyłączenie zachodniej Ukrainy i zachodniej Białorusi do Związku Sowieckiego. Zachodnie granice Polski powinny być rozszerzone przez przyłączenie odwiecznych ziem polskich, zabranych Polsce przez Niemcy. Bez tych zmian niemożliwością jest zjednoczenie całego narodu polskiego w granicach jednego państwa, które powinno otrzymać konieczny dostęp do Morza Bałtyckiego. Słuszne dążenia narodu polskiego do całkowitej jedności w granicach silnego i niepodległego państwa muszą być uznane i otrzymać pełne poparcie. Emigracyjny rząd polski, odcięty od narodu okazał się niezdolny do ustalenia przyjaznych stosunków ze Związkiem Sowieckim. Nie potrafił on również zorganizować czynnej walki przeciw niemieckiemu najeźdźcy na terenie samej Polski. Co więcej, prowadząc błędną politykę, często działał na rękę Niemcom. Interesy Polski i Związku Sowieckiego polegają na ustaleniu stałych przyjaznych stosunków między obu krajami oraz jedności narodu polskiego, ukraińskiego, białoruskiego i rosyjskiego w walce przeciw wspólnemu wrogowi zewnętrznemu, jak tego wymaga wspólna sprawa wszystkich krajów".

ODPOWIEDŹ RZĄDU POLSKIEGO
(15.I.1944)

PAT ogłosił 15.I. odpowiedź Rządu Polskiego na deklarację Sowiecką. Brzmi ona:

„Rząd polski zapoznał się z oświadczeniem rządu sowieckiego, zawartym w komunikacie TASS'a z dn. 11.I.1944, a stanowiącym odpowiedź na deklarację rządu polskiego

z dn. 5.I. Komunikat sowiecki zawiera szereg twierdzeń, na które pełną odpowiedź stanowi nieprzerwana walka, prowadzona z Niemcami, kosztem największych ofiar przez cały Naród Polski, pod przewodnictwem Rządu Polskiego.

W głębokiej trosce o utrzymanie pełnej solidarności Zjednoczonych Narodów, zwłaszcza w tak decydującym momencie walki ze wspólnym wrogiem, Rząd Polski uważa za bardziej celowe powstrzymać się obecnie od dalszych publicznych dyskusji. Rząd Polski nie może uznać żadnych jednostronnych decyzji czy faktów dokonanych, które miały lub mogłyby mieć miejsce na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Niemniej dawał on niejednokrotnie wyraz temu, że szczerze pragnie utrzymania zgodnych stosunków ze Związkiem Sowieckim, na warunkach sprawiedliwych i do przyjęcia dla stron obu.

W tym celu Rząd Polski zwrócił się do Rządów Brytyjskiego i Amerykańskiego do podjęcia za ich pośrednictwem i przy ich współudziale rozmów pomiędzy Rządem Polskim i Sowieckim na temat całokształtu istniejących zagadnień, których załatwienie doprowadzić winno do trwałej i przyjaznej współpracy między Polską a Związkiem Sowieckim. Rząd Polski sądzi, że leży to w interesie zwycięstwa Zjednoczonych Narodów i harmonijnego układu stosunków w powojennej Europie".

ODPOWIEDŹ RZĄDU SOWIECKIEGO NA DEKLARACJĘ POLSKĄ (17.I.1944)

Dnia 17.I. TASS ogłosił odpowiedź Rządu Sowieckiego na deklarację polską z dnia 14.I:

„Oświadczenie rządu polskiego, w którym zasadnicze zagadnienie uznania linii Curzona jako sowiecko-polskiej granicy jest całkowicie pominięte i zignorowane, nie może być rozumiane w żaden inny sposób, jak tylko jako odmowa przyjęcia linii Curzona.

Jeśli chodzi o sugestie rządu polskiego podjęcia oficjalnych pertraktacyj z rządem sowieckim, rząd sowiecki uważa, że tego rodzaju sugestia obliczona jest na zmylenie opinii publicznej, ponieważ nie jest trudno zrozumieć, że rząd sowiecki nie jest w stanie prowadzić oficjalnych pertraktacyj z rządem, z którym nie utrzymuje dyplomatycznych stosunków. Koła sowieckie przypominają, że stosunki dyplomatyczne z rządem polskim zostały zerwane z winy tegoż rządu z powodu jego czynnego udziału we wrogiej antysowieckiej kampanii oszczerczej, prowadzonej przez niemieckich najeźdźców w związku z morderstwem w Katyniu.

W opinii kół sowieckich wyżej wymienione fakty raz jeszcze dowodzą, że obecny rząd polski nie ma zamiaru nawiązania dobrych stosunków sąsiedzkich ze Związkiem Sowieckim".

KOMENTARZ POLSKICH KÓŁ URZĘDOWYCH (18.I.1944 r.)

Dnia 18.I. Reuter opublikował komentarz do odpowiedzi sowieckiej z dnia poprzedniego pochodzący z polskich kół urzędowych:

„Ton i treść komunikatu sowieckiego są godne ubolewania, zwłaszcza w świetle całkiem innego tonu i treści pojednawczej deklaracji polskiej, która stanowi dowód woli ze strony polskiej uczynienia wszystkiego, co było w jej mocy, dla wzmocnienia solidarności pomiędzy Zjednoczonymi Narodami".

TELEGRAM RADY JEDNOŚCI NARODOWEJ I PEŁNOMOCNIKA NA KRAJ RZĄDU R. P. DO PANA PREMIERA MIKOŁAJCZYKA (20.I. 1944 r.)

W związku z deklaracjami sowieckimi z dn. 11.I. i 17.I. 1944 r. w sprawie stosunków polsko-rosyjskich w imieniu całego społeczeństwa w kraju oświadczamy: „Jedynym legalnym i prawowitym reprezentantem interesów Narodu Polskiego jest Rząd Polski w Londynie, przy którym karnie skupiają się wszystkie warstwy i sfery społeczeństwa polskiego, wszystkie jego kierunki i obozy polityczne; jedyny wyjątek stanowią nieliczne grupy, znajdujące się na usługach Sowietów. — Pod kierownictwem swego Rządu Naród Polski toczył nieugiętą walkę z Niemcami już wówczas, gdy Sowiety znajdowały się w sojuszu z Trzecią Rzeszą i pomagały jej w wojnie przeciw narodom sprzymierzonym. Walkę tę Naród Polski kontynuuje bez przerwy, ponosząc w niej olbrzymie ofiary, stosuje w niej metody odpowiadające interesom polskim i nie da się użyć za narzędzie planów, wysuwanych przez Sowiety, które znowu dążą do rozbioru Polski i narzucenia jej komunistycznego ustroju. — Polskie tereny wschodnie, których w oświadczeniu swym domagają się Sowiety, zostały przez nie opano-

wane w porozumieniu i współdziałaniu z Niemcami. Plebiscyt przeprowadzony był na tych terenach pod terrorem władz okupacyjnych sowieckich i nie miał nic wspólnego ze swobodnym wypowiedzeniem woli ludności tych terenów. Twiedzenie, iż losy tych ziem ustaliła konstytucja sowiecka, jest sprzeczne z logiką oraz wszelkimi prawami i pojęciami międzynarodowymi. — Naród Polski kategorycznie i bezwzględnie odrzuca pretensje sowieckie do wschodnich terenów Państwa Polskiego, stoi na stanowisku nienaruszalności granicy ustalonej w Traktacie Ryskim i nigdy nie zgodzi się na nowy zabór jakiejkolwiek części Polski. Naród Polski zdecydowany jest bronić wszelkimi dostępnymi dlań środkami całości wschodnich terenów Rzeczypospolitej.

Warszawa, dnia 20.I.1944.

Rada Jedności Narodowej
i Pełnomocnik na Kraj Rządu R. P.

OŚWIADCZENIE MIN. EDENA W SPRAWIE GWARANCJI WIELKIEJ BRYTANII DLA PRZEDWOJENNYCH GRANIC POLSKI

(26.I. 1944 r.)

Dnia 26.I.1944 r. wywiązała się w Parlamencie angielskim obszerna dyskusja nad sprawą stosunków polsko-rosyjskich. Brytyjski minister spraw zagranicznych Eden zapytany o sprawę stosunków polsko-sowieckich, o sowiecko-polski spór graniczny, linię Curzona i zajęte w tym sporze stanowisko rządu brytyjskiego odpowiedział, że— jak przypuszcza — wkrótce już będzie mógł opublikować szereg dokumentów obrazujących brytyjską politykę zagraniczną w czasie od 1919 r. do 1939 r. Następnie stwierdził Eden, że stanowisko rządu brytyjskiego w sprawie granic, nie zmieniło się i — oczywista — zgodne jest całkowicie z zasadami Karty Atlantyckiej. Eden zacytował oświadczenie premiera Churchilla z 3 września 1940 r. — które brzmiało: **„Nigdy od chwili wybuchu wojny nie staliśmy na stanowisku, aby terytoria poszczególnych krajów nie mogły ulec żadnym zmianom, z drugiej jednak strony nie uznajemy i nie uznamy żadnych zmian terytorialnych, dokonanych w czasie wojny, chyba, że nastąpiły one dobrowolnie i przy pełnej zgodzie stron zainteresowanych".** Min. Eden stwierdził, że rząd brytyjski w pełni podziela stanowisko, zawarte w oświadczeniu Churchilla z 3 września 1940 r.

Następnie przypomniał min. Eden treść noty, jaką skierował do ówczesnego premiera Rządu Polskiego, gen. Sikorskiego po podpisaniu układu polsko-rosyjskiego. Nota ta stwierdzała, że Rząd JKM. nie uznaje żadnych zmian terytorialnych, które nastąpiły w Polsce po sierpniu 1939 r. Min. Eden dodał, że rząd brytyjski trwa nadal przy tym stanowisku i przy zasadach, sformułowanych w Karcie Atlantyckiej.

Proszono następnie min. Edena o wyjaśnienie, czy oświadczenie Churchilla z 3 września 1940 r. odnosi się do terytorium nieprzyjaciela, na co minister odpowiedział: **„Nie może w tym względzie zachodzić żadne nieporozumienie. Co się tyczy krajów nieprzyjacielskich, zastosowanie mają wyłącznie ogłoszone już zasady bezwarunkowej kapitulacji".**

NOTA ANGIELSKA W SPRAWIE GWARANCJI GRANIC POLSKI

(30.VII.1941)

Po podpisaniu układu polsko-sowieckiego w dniu 30 lipca 1941 roku — Minister spraw zagranicznych Wielkiej Brytanii Eden skierował do Premiera Rządu Polskiego gen. Sikorskiego następującą notę:

„W związku z podpisaniem dzisiaj układu polsko-rosyjskiego korzystam z okazji, aby Pana zawiadomić, że w myśl układu polsko-angielskiego o pomocy wojskowej dla Polski z dn. 25.VII. 1939 roku Rząd Jego Królewskiej Mości i Zjednoczonych Królestw nie zaciągnął w stosunku do Rosji żadnych zobowiązań dotyczących stosunków polsko-angielskich. Przy tej okazji rząd angielski pragnie podkreślić, że nie uznaje żadnych zmian terytorialnych, jakie w Polsce nastąpiły od sierpnia 1939 roku".

WARSZAWA — WYDAWNICTWO D. I. — ROK 1944